

Madari Zoltán¹:

A magyar élelmiszeripari KKV szektor helyzete és kilátásai

Prospects of the Hungarian mid-sized enterprises in agriculture

Az élelmiszeripar kiemelt jelentőségű iparág, mely fontos stratégiai ágazat a magyar gazdaságpolitikában. Az ágazat előtt új lehetőségek és források nyílnak a következő időszakban a támogatások terén. A tanulmány összegzi a támogatási rendszer változásait, általános képet ad az iparágról makrogazdasági szinten. 2018-as vállalati beszámolók alapján több szempontból megvizsgálja a mikro-, kis- és középvállalkozások helyzetét. A bruttó hozzáadott érték kiszámításának segítségével azonosítja a tanulmány a jól teljesítő élelmiszeripari ágakat, területi és különböző kategorizálási szempontok szerint elemzi azokat. A tanulmány eredményei alapján az élelmiszeripari vállalatok képesek jelentős hozzáadott érték előállítására, de ez területileg nagyon heterogén. Az iparágban érvényesül a méretgazdaságosság elve, jelentős potenciál főként a kis- és középvállalkozások esetén azonosítható.

Agriculture is an important sector and has strategic role in the Hungarian economic policy. The changes in the subsidy scheme open up new opportunities and financial sources in agriculture. The paper summarizes these changes and gives a comprehensive picture of the primary sector relying on annual company reports and gross added value calculations. The results show that there is a territorial heterogeneity regarding gross added value in the Hungarian agriculture and economies of scale occurs, but the contribution of SMEs is well below its potential.

Bevezetés

A tanulmányban feltérképezem a magyar élelmiszeripar helyzetét, a COVID válság hatását az iparágra. A helyzetkép ismertetése után vállalati szintű empirikus vizsgálatot hajtok végre, amely során különböző kategóriák, csoportok segítségével elemzem az élelmiszeripari vállalatokat 2018-as adatok segítségével. A vizsgálat során kiszámítom a bruttó hozzáadott értéket, és feltárom annak különbözőségét vállalatméret, területi elhelyezkedés, tulajdonosi szerkezet és alágazati szint szerint.

Az élelmiszeripar kiemelt, stratégiai ágazat. 2021-től számos új lehetőség, illetve kibővített támogatási rendszer válik elérhetővé az iparági szereplők számára. Az élelmiszeripar előtt nagy kihívások és lehetőségek állnak. Az empirikus elemzés eredményei megfelelő alapot biztosíthatnak ahhoz, hogy az új támogatási rendszerben rejlő lehetőségeket hatékonyan ki tudják aknázni mind a gazdasági döntéshozók, mind az iparág szereplői.

Élelmiszeripar helyzete

A mezőgazdaság és élelmiszeripar gazdaság szerkezetben elfoglalt relatív pozíciója, aránya a GDP-ben az ipari, valamint a szolgáltató szektor előretörésével fokozatosan csökkent. Megkérdőjelezhető, hogy húzóágazatnak, stratégiai ágazatnak tekintsük a gazdaságban elfoglalt relatív pozíciója alapján. Az ágazat

¹ egyetemi tanársegéd, Budapesti Corvinus Egyetem, Statisztika Tanszék
A tanulmány a Tématerületi Kiválósági Program támogatásával készült.
DOI: 10.14267/RETP2021.01.05

maga kiemelt fontosságú, hiszen az emberiség alapvető szükségleteit elégíti ki. A megítélése tehát kettős. Makrogazdasági jelentősége csökken, viszont az alapvető szükségletek kielégítése érdekében létfontosságú. Vidéken a foglalkoztatásban betöltött szerepe jelentős. Hazánk mezőgazdasági lehetőségei mellett az ágazatban nagy exportpotenciál is rejlik [Tóth-Garay, 2012]. Ennek megfelelően 2015 óta az élelmiszeripar kiemelt, stratégiai ágazat.²

1. táblázat: Élelmiszeripar helyzete a nemzetgazdaságban

Év	Élelmiszer, ital, dohánytermék gyártás részaránya (%)		
	a bruttó hozzáadott érték termelésében	a beruházásban	a foglalkoztatásban
2005	2,6	2,7	3,6
2010	2,3	2,2	3,3
2015	2,2	2,2	3,3
2016	2,2	3,6	3,3
2017	2,1	3	3,3
2018	2,1	2,8	3,2
2019	2	2,3	3,2

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, 2019

Az 1. táblázat adatai alátámasztják, hogy a bruttó hozzáadott érték termelésében folyamatosan csökkent az élelmiszeripar részaránya. Az iparágba jelentős támogatási összegek érkeznek európai uniós forrásból és magyar költségvetési forrásból is. Ezek jelentős része a beruházásokat támogatja. Kiemelkedő év volt 2016 és 2017, ezekben az években a beruházások részaránya jóval meghaladta a sokévi ágazati arányt. A foglalkoztatás viszonylag stabilnak mondható, 3,2-3,3% részarányal bír a nemzetgazdaság egészében, ez körülbelül 145 ezer főt jelent. A mezőgazdaság és élelmiszeripar esetén is számottevő a nem fizetett munka. Itt jellemzően a családi gazdaságokban, vállalkozásokban végzett munka jelentős [KSH, 2019]. Külön érdemes kiemelni az olyan egyedi termelési formákat, mint az őstermelők vagy kistermelők. Ezen „vállalkozási” formák helyi szinten szignifikáns tényezők, a lokális ellátási lánc részei az élelmiszertermelésben. Makrogazdasági szinten a szerepük nem jelentős. A Központi Statisztikai Hivatal helyzetkép jelentése a mezőgazdaságról kiemeli az alacsony munkaerő termelékenységét. Európai uniós összevetésben nagy lemaradással lehet számolni ezen a téren. Emellett érdemes kiemelni a feketefoglalkoztatás jelentőségét. A mezőgazdaság az egyik leginkább érintett ágazat. Az élelmiszeriparban valamivel jobb a helyzet, de a jelenség nem elhanyagolható. Az ITM 2020-ban közzétett felmérése alapján 5-7%-os a feketefoglalkoztatás aránya az élelmiszeriparban. Kiemelt arányban vannak a külföldi munkavállalók azokon a területeken, amelyek nem igényelnek különösebb szaktudást vagy nyelvismeretet. A feketefoglalkoztatás és munkatermelékenység összefügg. Az alacsony munkatermelékenység, alacsony bérek hozzájárulnak a feketefoglalkoztatást, rejtett jövedelmeket. Magyarországon a mezőgazdaságban és élelmiszeriparban szerezhető a legalacsonyabb átlagkeresetek. Természetesen a kép árnyalt, a fizetések szórása, heterogenitása nagy, ágazatonként eltérő. A hiányszakmákat foglalkoztató ágazatokban (például húsipar) aránylag magas fizetések is elérhetők. A szaktudást nem igénylő ágazatokban viszont alacsony keresetek a jellemzőek.

² <https://dmagyistvan.hu/az-elelmiszeripar-strategiai-agazat/>

A mezőgazdasági és élelmiszeripari export 2019-ben az összes kivitel 8,3%-át tette ki, míg a behozatal esetén ez az arány 6%. Az ágazat jelentős külkereskedelmi többlettel rendelkezik. Az export dinamikus növekedést mutat az utóbbi években, aránya a teljes nemzetgazdaság kivitelben stabil, 8% körüli [KSH, 2019].

COVID hatása az iparágra

Az élelmiszeripar sajátos helyzetű iparág. Sok tényező befolyásolja a termelést a mezőgazdasági termelés által. Legjelentősebb tényező az időjárás. A fagykár, jégkár, aszálykár jelentősen meghatározza a felhasználható inputok mennyiségét, amelyet importtevékenységgel lehet mérsékelni. A termelés nem állhat le, hiszen alapvető szükségletet elégít ki az élelmiszeripari termelés jó része. 2019-ben a világgazdaság és a magyar gazdaság egy új és kevésbé ismert válsághelyzettel került szembe. A pandémia okozta helyzet, a lezárások és korlátozások által a nemzetközi és hazai ellátási láncok töredezték. Az élelmiszeripar leállása nem lehetséges, a termelési folyamatnak folytonosnak kell lenni. Ennek ellenére a válság hatása kimutatható a 2020-as havi adatok esetén. A Központi Statisztikai Hivatal jelentése alapján az élelmiszer, ital, dohányáru kiskereskedelmi értékesítésének volumene 2020 áprilisában közel 10%-ot esett az előző év azonos időszakához képest. A márciusi pánikvásárlás, áprilisi lezárás emellett jelentős mértékben megváltoztatta a fogyasztói kosarak összetételét is. Májusban még alacsonyabb volt az értékesítés volumene, azonban júniusban és júliusban a nyitás hatására már bővült a kiskereskedelmi volumen az érintett termékek esetén. Gyakorlatilag a lezárások idején volt megfigyelhető visszaesés az élelmiszeripari folyamatok keresleti oldalán.

A foglalkoztatás sajátos helyzetét mutatja, mint minden termelő iparágban, hogy az új foglalkoztatási formák (táv munka) és lehetőségek (home office) nem, vagy csak kis mértékben alkalmazhatók. A foglalkoztatottak száma kismértékű (~4 ezer fő) visszaesést mutatott a második negyedévben az előző év azonos időszakához képest. Ez a harmadik negyedévre szinte eltűnt, a foglalkoztatottak száma azonos volt az előző év azonos időszakával.³ A második negyedév esetén a lezárások hatására bekövetkező keresletcsökkenés okozhatott átmeneti leépítést az élelmiszeriparban. Ez azonban a harmadik negyedévben gyorsan visszakorrigált az eredeti szintre.

Fejlesztési lehetőségek és célok 2021-2027

2020 végén és 2021 elején több nagyvolumenű bejelentés és döntés született, amelyek nagyban meghatározzák az élelmiszeripari és mezőgazdasági szereplők jövőjét rövid- és középtávon. Az egyik legfontosabb ilyen intézkedés a vidékfejlesztés és agrártámogatások rendszerét érinti a 2021-2027 közötti uniós költségvetési ciklusban.

2020. január 11-én a Magyar Közlönyben megjelent két fontos intézkedés, amely jelentősen érinti az élelmiszeripari vállalatokat is.

- A 2021–2027-es Közös Agrárpolitika Stratégiai Tervben a 2023–2027-es időszakban az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap keretből 25%-os forrás átcsoportosításra kerül az Európai Mezőgazdasági Garancia Alap keretbe.
- A 2021–2027. évek tekintetében 80%-os nemzeti társfinanszírozás kerül biztosításra a Közös Agrárpolitika Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap kerete számára [Portfolio, 2021].

A döntések következtében a magyar társfinanszírozás aránya jelentősen megnő, így a költségvetési ciklusban forrásbővítéssel néznek szembe az agrárium szereplői. A források számos lehetőséget nyitnak meg

³ https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qlf005a.html?down=2472

az élelmiszeripar szereplői előtt is. Az Agrárminisztérium bejelentette, hogy egyeztetéssorozatot indít a horizontális szervezetekkel, valamint a szakágazatok képviselőivel. Ennek célja új élelmiszeripari pályázatok kidolgozása a vidékfejlesztési források maximális és hatékony felhasználása érdekében.

Dr. Nagy István egy interjúban a következő fejlesztési elemeket fogalmazta meg:

- az innovatív élelmiszeripari fejlesztések támogatása,
- a magasabb hozzáadott értékű termékek előállítása a robotizáció, digitalizáció eszközeinek felhasználásával,
- a fogyasztói tudatosság fokozása, szemléletformálás,
- az erőforrás-hatékonyság növelése,
- a környezetterhelés mérséklése,
- a munkaerő, a szakképzés rugalmas alkalmazkodása a változó igényekhez.

Emellett az Innovációs és Technológiai Minisztérium is bejelentett egy 35 milliárd forint értékű beszállítófejlesztési programot. A program célja a beszállítóképeség fejlesztése, technológiaváltás és kapacitásbővítés támogatása. Továbbá Varga Mihály is bejelentett egy ötmilliárd forint keretösszegű pályázatot élelmiszeripari vállalatok részére. A pályázaton középvállalkozások indulhatnak fejlesztési célokra, géppark és telephelybővítésre a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program (GINOP) keretein belül.

Digitalizáció

Demartini és szerzőtársai [2019] szerint az élelmiszeriparban a körülmények változékonyak, így az értékláncnak, ellátási láncnak ezt tudni kell követni, ebben a digitalizáció a kulcs. A szerzők szerint a digitalizáció és az élelmiszeripar kapcsolatát feltáró vizsgálatok száma 1992 és 2016 között folyamatosan nő, melyekben a legtöbbször a fenntarthatóság és a robotika fogalmak jelennek meg. Egri [2019] tanulmányában az ágazati jövedelmezőséget és a tudás viszonyát vizsgálta. Kimutatta, hogy a jobban kvalifikált ágazatok magasabb hozzáadott értéket képesek előállítani. A fejlesztési programokban a 4.0 szemlélet egyre nagyobb hangsúlyt kap, ez megjelenik az élelmiszeriparban, valamint a mezőgazdaságban is. Az ipar 4.0 legfőbb eszközei a robotizáció és az internet. Az élelmiszeriparban előtérbe kerülhet az okos élelmiszer, zöld technológiák, termelési és logisztikai integráció.

Debrenti [2020] tanulmányában kérdőíves megkérdezés alapján arra jutott, hogy szükség van a digitalizációra, hogy az élelmiszeripari vállalatok versenyképesek maradjanak. Ennek ellenére a 205 megkérdezett vállalatnak kis hányada rendelkezik csak digitális stratégiával, illetve digitalizációért felelős szakemberrel.

Bár vállalati szinten még nem jelenik meg a stratégiai célok között, Magyarország rendelkezik digitális agrárstratégiával. A stratégiai jelentés szerint a magyar élelmiszeripar nem éri el a potenciális kihasználtsági szintet, 60%-kal nagyobb termelésre képes. A stratégiai célok között szerepel a digitalizáció és robotizáció elősegítése. Az agrár-felsőoktatás, mezőgazdasági szakképzés és szaktanácsadás fejlesztendő terület. Kiemelt szerepet kap a kisebb termelési egységek integrációja. Emellett fontos szerepet kapnak az adatvezérelt folyamatok, big data elemzések is. Ez az okos rendszerek szükséges alapköve.

Élelmiszeripari vállalatok empirikus elemzése

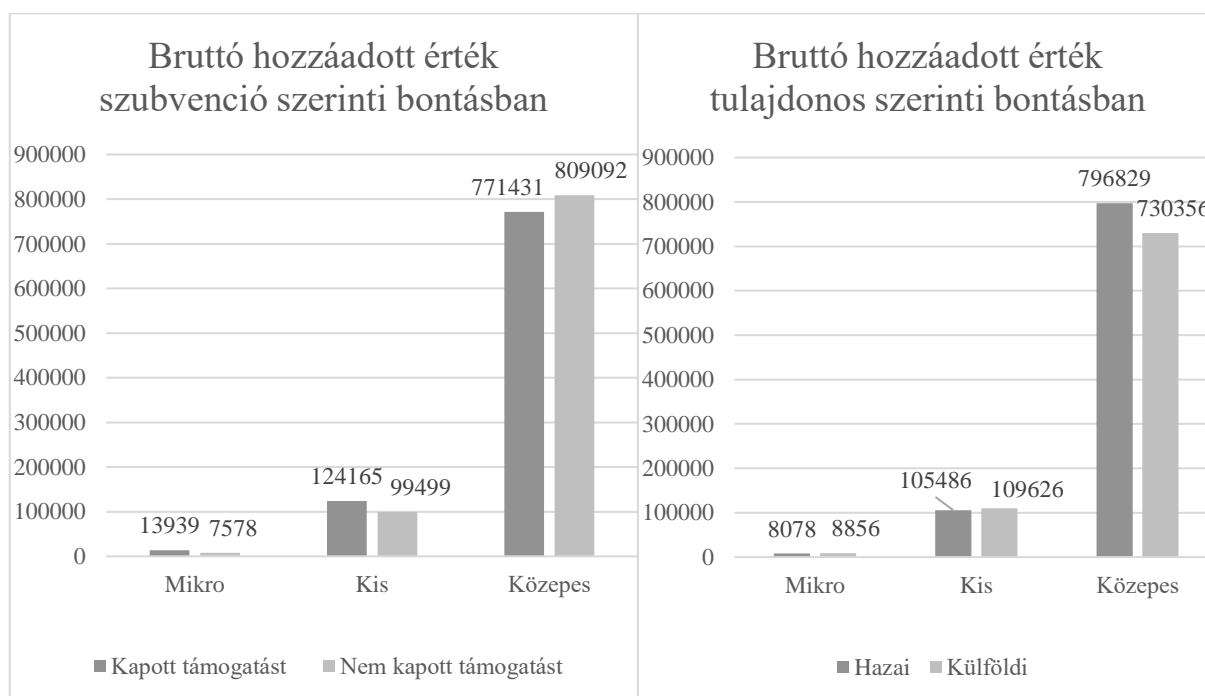
Az ipariági helyzetkép elemzése mellett érdemes megvizsgálni magukat az iparág szereplőit, a vállalatokat. A beruházási támogatások szempontjából releváns mikro-, kis- és középvállalkozások adatait

vizsgálom. A vizsgálatba olyan vállalkozásokat vontam be, amelyek társasági formában működnek, éves beszámolót készítettek. A vállalati beszámolók egységes adatai miatt a 2018-as évet választottam.

Az empirikus vizsgálat kiterjed a vállalatok méretére. A 10 főnél kisebb foglalkoztatási létszámmal rendelkező vállalatok a mikro, az 50 fő alattiak a kis, valamint a 250 főnél kevesebb embert foglalkoztató vállalatok a közép kategóriába kerültek. A nagyvállalatokat nem vizsgáltam. Esetükben számos beruházási támogatás nem elérhető. A KSH 2015-ben elkészített listája alapján több mint 60 ilyen vállalat tevékenykedik az élelmiszeriparban. Többnyire külföldi vállalatok leányvállalati ezek. Területileg nagyon koncentráltak. 30%-uk Pest megyében vagy Budapesten működik, vagy rendelkezik székhellyel. Területileg még Bács-Kiskun megye kiemelkedő, a nagyvállalatok 14%-a itt található a Központi Statisztikai Hivatal közlése szerint. Van köztük mirelit pékárut előállító vállalat, húsfeldolgozó és malomipari szereplő is. Pest és Bács-Kiskun megyék szerepe tehát kiemelt a nagyvállalatok esetén, itt koncentrálódik a vállalatok közel fele. A többi megyében jellemzően 2-3 nagyvállalat működik. Baranya, Heves, Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Somogy és Tolna megye legfeljebb 1 nagyvállalattal rendelkezik. A vállalatméret mellett a vizsgálat a következő dimenziókra terjed ki: tulajdonosi szerkezet (hazai, külföldi), ágazatok az élelmiszeriparon belül, kapott támogatás.

A vizsgálat első lépése a bruttó hozzáadott érték meghatározása. Nemzetgazdasági szinten ez a bruttó kibocsátás és a folyó termelőfelhasználás különbsége. Vállalati szinten a két fogalmat az eredménykimutatás részein kell értelmezni. Banai és szerzőtársai [2017] a bruttó kibocsátást az értékesítés nettó árbevétele és az aktivált saját teljesítmények értékének összegeként határozza meg. A folyó termelőfelhasználás pedig az anyagi jellegű ráfordítások összege. A kettő különbsége adja a bruttó hozzáadott értéket vállalati szinten.

1. ábra: Bruttó hozzáadott érték vállalatméret szerint kapott támogatás és tulajdonosi szerkezet szerinti bontásban (ezer forint)

Forrás: saját számítás, saját szerkesztés

Az 1. ábra a számított bruttó hozzáadott érték alakulását mutatja vállalatméret szerint. A bal oldali ábra kapott támogatás alapján bontja meg a vállalatokat. A támogatások ténye az egyéb bevételek között kerül kimutatásra. A támogatás adott évre vonatkozik, vagyis ebből még nem valósult meg beruházás. Mikro- és kisvállalkozások esetén a támogatásban részesülő vállalkozások alapból magasabb átlagos bruttó hozzáadott értékkel rendelkeznek. Ennek oka lehet a beruházóképesség. Amennyiben a beruházási támogatáshoz szükség van önerőre is, a kisebb hozzáadott értéket előállító vállalatok nem tudnak megfelelni. Ezen vállalatok jövedelmezősége is kisebb. A középvállalkozások esetén fordított a helyzet. Esetükben jóval alacsonyabb a támogatott vállalatok esetén a bruttó hozzáadott érték. A tulajdonosi szerkezetet vizsgálva a mikro- és kisvállalkozások bruttó hozzáadott értéke között elenyésző különbség van a hazai és külföldi tulajdonosok esetén. Kifejezetten pozitív, hogy a középvállalkozásoknál a magyar tulajdonú vállalatok felveszik a versenyt a külföldi érdekeltégű termelőegységekkel. A két átlagos érték között közel 68 millió forint a különbség a magyar vállalatok javára. Természetesen ki kell emelni, hogy ezek csak az átlagok közötti különbségek, a szórások igen nagyok. A vállalatok nem homogének a csoportokban. Ágazatonként és területileg is jelentős eltérések vannak.

Szembetűnő a különbség a vállalatméret szerint. Jól látszik, hogy a mikrovállalkozások esetén a bruttó hozzáadott érték elenyésző. Átlagosan 8 millió forint körül alakul. Emellett érdemes kiemelni, hogy a medián is éppen 8 millió forint felett van. Az eloszlás közel szimmetrikus. A mikrovállalatok esetén nagy számban már a bruttó hozzáadott érték is negatív. Természetesen ebből még nem kerültek levonásra a munkabérek, vagyis alapvetően egy jelentős réteg veszteségesen működött 2018-ban.

A kisvállalatok bruttó hozzáadott értéke jelentős, átlagos értéke meghaladja a 105 millió forintot. Az eloszlás szintén közel szimmetrikus, a heterogenitás nagy. Ezek között 2018-ban alig találunk veszteséges vállalatot, adózás utáni eredményük túlnyomó részben pozitív.

A középvállalatok jelentős hozzáadott értékkel bírnak. A vállalatok átlaga megközelíti a 800 millió forintot. Természetesen óriási különbségek vannak, főleg ágazatonként és területi elhelyezkedés alapján.

A három kategória értékeinek megismerése utána kijelenthető, hogy az élelmiszeriparban is érvényes a méretgazdaságossági hatás. Kürthy és Radóczné [2016] hasonló eredményekre jutott. Tanulmányukban pénzügyi (ROA, ROE) mutatók, illetve bérjellegű mutatók alapján vizsgálták az élelmiszeripari vállalatokat méretkategóriák szerint. Megállapították, hogy a piac kisebb szereplői ugyanazonokon a csatornákon keresztül próbálnak értékesíteni, mint a nagyobb szereplők. Az értékesítési versenyben viszont rendre alulmaradnak, nem tudják termékeiket olyan hatékonyan előállítani, mint a nagyobb szereplők. Ez egyben alacsonyabb jövedelmezőséghez is vezet. Ezzel párhuzamosan a költségeik a hatékonyságban fellelhető különbségek miatt magasabbak. Számukra szükséges olyan stratégia kialakítása, amely megfelelő pozícióba helyezi őket az élelmiszerpiacon. Ez magába foglalja az értékesítési csatornák optimalizálását. Nem szükségszerű, hogy a nagyobb versenytársakkal azonos csatornákon értékesítsenek. Számukra előnyösebbek lehetnek a rövidebb ellátási láncok, a lokális kereslet kielégítése. Tóth és Garay [2012] megemlíti a magasabb hozzáadott értéket képviselő, kézimunkaigényes termékek előállítását is. Ezekre egyrészt lehet hazai piacon fizetőképes keresletet találni, másrészt exportértéket is képviselhetnek. Kovács [2010] és Savanya [2013] számos jó példát mutat be az agrobusiness koncepcióra. Ez a koncepció arra épül, hogy összefogja a mezőgazdaság, élelmiszeripar, kereskedelem és egyéb, ezekhez kapcsolódó ágazatokat. Ad egy értéklánc koncepciót, és épít az egyes ágazatok versenyképességére, összekapcsolja azokat. Előnyös lehet hazánkban is a mikrovállalatok esetén az értéklánc összekapcsolása, lokális klasztereződése. Érdemes lokális szinten összefogni és összekapcsolni az értéklánc szereplőit. Támogatni a hálózatosodást, esetleg szövetkezetek kialakítását. Morvai és Szegedi [2015] tanulmányában kérdőíves megkérdezéssel vizsgálta a magyar élelmiszeripari ellátási lánc szereplőit hatalmi pozíciójuk alapján. Eredményeik alapján

a gyengébb hatalmi pozícióban lévő KKV-k esetén hatalmi pozíciójuk erősítése és teljesítményük növelése érdekében érdemes a horizontális együttműködési formákat keresni, illetve az innovációs tevékenységre fókuszálni.

2. táblázat: Bruttó hozzáadott érték vállalatméret szerint megyei bontásban (ezer forint)

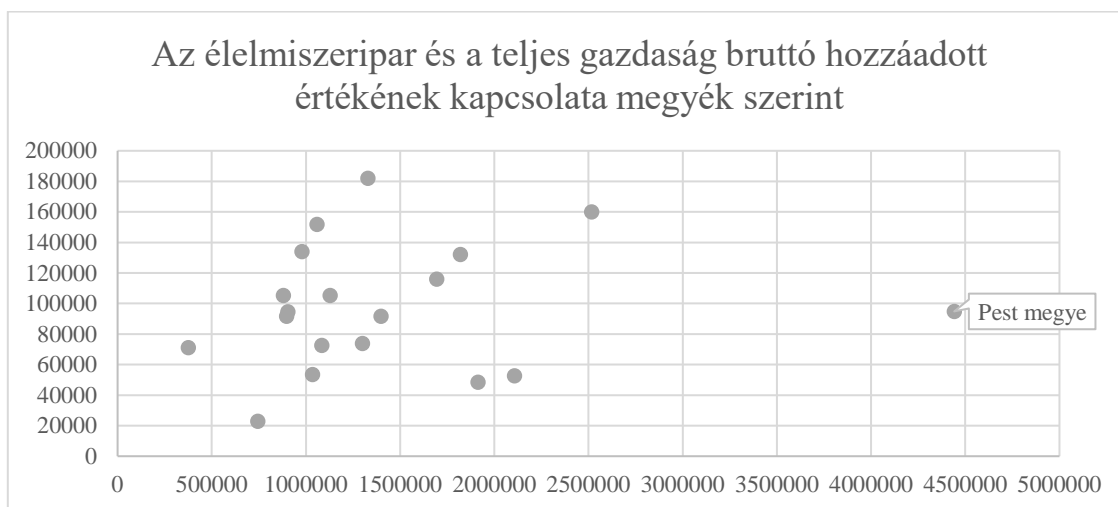
Megye	Mikrovállalatok	Kisvállalatok	Középvállalatok	Vállalatok átlaga
Bács-Kiskun	11939,57	121476,60	913303,56	132070,58
Baranya	7506,31	74698,76	615969,57	72681,99
Békés	6669,41	113855,74	751461,56	91634,71
Borsod-Abaúj-Zemplén	6439,75	82851,59	409423,45	52695,16
Csongrád	8454,40	135768,65	456277,33	73825,29
Fejér	5863,04	63315,50	796689,50	48559,62
Győr-Moson-Sopron	7818,14	178101,42	1120279,40	159932,25
Hajdú	6379,75	100622,26	814086,41	115950,82
Heves	5041,10	76456,06	836019,44	133927,49
Jász-Nagykun-Szolnok	8730,24	149471,35	887387,50	151868,55
Komárom-Esztergom	11798,13	136777,70	1285767,11	182106,82
Nógrád	7629,83	149320,63	1061066,50	71167,08
Pest	8180,25	117686,81	806394,87	94808,92
Somogy	4568,30	70882,24	1043030,17	105364,30
Szabolcs-Szatmár-Bereg	10297,57	96611,23	641664,33	91710,47
Tolna	7934,41	64291,13	280410,00	23003,77
Vas	8814,91	106601,30	547638,00	53544,79
Veszprém	11106,20	89396,46	1276404,60	105263,45
Zala	8664,40	117950,81	792998,40	94577,32

Forrás: saját számítás, saját szerkesztés

A korábban ismertetett nagyvállalati struktúrához hasonlóan a területi koncentráció a KKV szektor esetén is kimutatható. Vannak olyan területek, megyék, ahol az élelmiszeripar nagyon jól teljesít, magas bruttó hozzáadott értéket állítanak elő a különböző méretű vállalatok. Kiemelkedő Bács-Kiskun megye, Győr-Moson-Sopron megye, Heves megye, Jász-Nagykun-Szolnok megye, Komárom-Esztergom megye. Bács-Kiskun megye jó teljesítménye érdekes annak a ténynek ismeretében, hogy a nagyvállalati koncentráció is magas a megyében. Ki kell emelni azt is, hogy nemcsak Kecskeméten összpontosulnak ezek a vállalatok, hanem a megye több városában helyezkednek el. Ennek ellenére a KKV szektor szereplői is magas hozzáadott értéket tudnak előállítani. Ez a jelenség érdekes a korábban ismertetett méretgazdaságossági hatás ismeretében. Jól látható, hogy a mikrovállalatok is kiemelkedő, közel 12 millió forintos átlagot képesek elérni. Jellemző, hogy a megye mikrovállalatai 1-2 esettől eltekintve mind nyereségesek.

A gyengébben teljesítő megyék közül érdemes kiemelni Békés megyét. Jól látható, hogy a megye esetén a mikrovállalatok teljesítménye nagyon alacsony, míg a kis- és középvállalatok viszonylag jól teljesítenek. A mikrovállalatoknál szerepet játszhat a megye és a lakosság gazdasági helyzete, a gyenge beruházóképesség. Jelentős lehet az értékesítési csatornák szerepe, a fizetőképes kereslet megtalálása. Megfelelő szubvenciókkal, fejlesztésekkel, az említett agrobusiness koncepció helyi viszonyokra adaptálásával véleményem szerint jelentős fejlődés érhető el itt. A megye területén található termőföldek kimagaslóan jó minőségűek, ezek kiaknázása javíthatja a megye fejlettségét is.

2. ábra: Élelmiszeripari és gazdasági bruttó hozzáadott érték kapcsolata megyei adatokon

Forrás: saját számítás, saját szerkesztés

A 2. ábra szemlélteti az általam számolt élelmiszeripari KKV szektor bruttó hozzáadott érték, illetve a Központi Statisztikai Hivatal által közölt, teljes nemzetgazdaságra értelmezett megyei bruttó hozzáadott érték közötti együttmozgást. Az együttmozgás iránya pozitív, a jellemzően nagy hozzáadott értékkel rendelkező megyék élelmiszeripari KKV szektora is magasabb értéket ér el. Egy kilógó, outlier megye van, Pest megye. Módszertanilag azonos a területi egység, Budapest egyik számításban sem szerepel. Jellemzően Pest megyében magas az élelmiszeripari nagyvállalatok koncentrációja. Itt felmerül a kiszorítási hatás, méretgazdaságossági hatás.

A vizsgálatban szereplő vállalatokat TEÁOR kódok alapján beosztottam kisebb ágazatokba. A 3. táblázat tartalmazza a bruttó hozzáadott értéket ágazatonként vállalatméret szerinti bontásban. A táblázatban szürke sáv jelöli azokat a szektorokat, amelyek kiemelten magas bruttó hozzáadott értéket mutatnak. A mikrovállalatok esetén kiemelkedően teljesít a haszonállat-eledel gyártás. A terület kiemelten fontos, hiszen az ágazat outputja egyben az állattenyésztés, közvetetten több élelmiszeripari szektor inputja is. Vannak gyengén teljesítő ágazatok is, ilyen a burgonyafeldolgozás, illetve a keményítőgyártás. Ezeknél erősen érvényesül a méretgazdaságosság. Jól látszik, hogy a nagyobb vállalatok sokkal jobban teljesítenek ezen a területen, feltehetően a hatékonyabb, nagyobb beruházást igénylő technológiáknak köszönhetően. A kisvállalatoknál jelentős a hobbiállat-eledel gyártás. Kiemelkedő ezen vállalatok esetén a szektor eredménye. A bruttó hozzáadott érték esetén itt tudják leginkább megközelíteni a középvállalatokat. Emellett még érdemes kiemelni a malomipar teljesítményét is, jó eredményt tudnak felmutatni az itt tevékenykedő kisvállalatok. A középvállalatok esetén több milliárdos nagyságrendű eredmény is található a táblázatban. A korábban említett méretgazdaságosság jól érvényesül szinte minden ágazatban. Érdemes kiemelni a homogenizált, diétás ételgyártást. Az ágazat egyre növekvő kereslettel szembesül, nagy exportpotenciállal bír.

3. táblázat: Bruttó hozzáadott érték ágazati bontásban vállalatméret szerint (ezer forint)

Élelmiszeripari ágazat	Mikrovállalatok	Kisvállalatok	Középvállalatok
Baromfihús feldolgozása, tartósítása	12858,21	221413,48	739301,38
Burgonyafeldolgozás, -tartósítás	-711,40	164708,33	-
Cukorgyártás	3462,50	-	-
Édesség gyártása	5235,06	73012,00	910544,18
Egyéb gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás	6714,45	119259,62	969357,40
Fűszer, ételízesítő gyártása	6444,07	116199,00	682357,00
Gyümölcs-, zöldséglé gyártása	6524,47	148053,75	1539210,00
Halfeldolgozás, -tartósítás	4777,13	-	-
Haszonállat-eledelel gyártása	22633,00	171338,36	1136413,86
Hobbiállat-eledelel gyártása	6198,62	277037,25	561990,00
Homogenizált, diétás étel gyártása	7817,92	52084,00	1478420,33
Hús-, baromfihús-készítmény gyártása	6491,64	87987,56	868348,38
Húsfeldolgozás, -tartósítás	10483,70	112626,74	642112,89
Jégkrém gyártása	10246,94	59284,67	555478,00
Keményítő, keményítőtermék gyártása	1313,00	-	1018275,00
Kenyér; friss pékáru gyártása	9307,86	60581,21	422423,03
Készétel gyártása	4332,97	104303,80	387215,00
Malomipari termék gyártása	6330,50	187692,79	789311,73
Olaj gyártása	5148,53	52383,00	4227175,67
Tartósított lisztes áru gyártása	8023,89	144332,25	871601,56
Tea, kávé feldolgozása	10109,23	186255,75	-
Tejtermék gyártása	2335,50	97250,83	839005,40
Tésztafélék gyártása	4556,30	87148,73	496887,80

Forrás: saját számítás, saját szerkesztés

Összefoglalás

Az élelmiszeripar stratégiai ágazat, alapvető szükségletet és igényeket elégít ki. A magyar élelmiszeripari termelés kihasználtsági foka nem optimális, számos területen fejleszthető. Erre jó lehetőséget ad az ipar 4.0 által biztosított technológiai fejlődés és a digitalizáció térnyerése.

Az empirikus vizsgálatok eredménye azt mutatja, hogy a magyar élelmiszeripari KKV szektor vállalatméret, területi elhelyezkedés és alágazat szerint is nagyon heterogén. A bruttó hozzáadott érték vizsgálata alátámasztja, hogy a 10 fő alatti mikrovállalatok teljesítménye nem jelentős, sok szereplő veszteségesen működik. Számos tényező játszik ebben szerepet, például méretgazdaságossági hatás, rossz értékesítési csatornák választása és gyenge integrációs képesség. A támogatások, vidékfejlesztés és élelmiszeripari stratégia esetén fontos ezen vállalatok integrációja, horizontális ellátási lánc elősegítése. A mikrovállalatok integrációja erősebb alkupozíciót eredményezhet, illetve a lokális kereslet kielégítése elősegíti a fenntarthatóságot is.

A kis- és középvállalatok esetén a bruttó hozzáadott érték nagyobb mértékű. Egyes területi egységek kifejezetten jól teljesítenek. A területi egységek vizsgálata, kisebb egységekre (járási szint) bontása komoly eredményeket ígér. A sikeres területek feltérképezése hasznos tanulságokat rejthet, amelyek

felhasználhatók a területfejlesztésben. Érdemes kiemelni, hogy számos kiemelkedő ágazat van, amelyek célzott támogatása, fejlesztése elősegítheti a nemzetközi versenyképességet. Az élelmiszeripari termékek exportaránya a teljes kivitelben belül stabilan 8%. Ez az arány nem változott az utóbbi években, stagnál. Hatékony technológiák, a robotizáció, illetve az adatvezérelt termelési folyamatok segítségével a jelenleg is jelentős hozzáadott érték tovább növelhető. Ezek elmaradása jelentős versenyhátrányt eredményez nemzetközi szinten. A külkereskedelem mellett a folyamatok garantálják a hazai élelmiszerbiztonságot és minőséget is. A zöld technológiák alkalmazása a fenntarthatóság felé mutat.

A 2021-2027 közötti időszak fontos a vidékfejlesztés és élelmiszeripar esetén is. A forrásbőség remek lehetőség a vállalatok számára. A hatékonyság növelése, digitalizációs megoldások és zöld technológiák térnyerése szükséges a versenyképesség fenntartása érdekében. A források célzott és hatékony felhasználása elengedhetetlen. Egy nem megfelelő beruházási hullám és forrásfelhasználás komoly versenyhátrányt okoz a mezőgazdasági termelőknek és élelmiszeripari vállalatoknak nemzetközi és hazai szinten is.

Felhasznált irodalom:

- Agrárszektor (2015): Ezek a nagy cégek nem kapnak támogatásokat. Elérhető: <https://www.agrarszektor.hu/elelmiszer/megvan-a-lista-ezek-a-nagy-cegek-nem-kapnak-tamogatasokat.5005.html>
- Banai, Á., Lang, P., Nagy, G., Stancsics, M. (2017): A gazdaságfejlesztési célú EU-támogatások hatásvizsgálata a magyar kkv-szektorra. *Közgazdasági Szemle*, 64(10), 997-1029. o.
- Debrenti, A. S. (2020): A digitalizáció helyzete a magyar élelmiszer-feldolgozó ágazatban. *International Journal of Engineering and Management Sciences*, 5(1), 196-209. o.
- Demartini, M., Pinna, C., Tonelli, F., Terzi, S., Sansone, C., Testa, C. (2018): Food industry digitalization: from challenges and trends to opportunities and solutions. *IFAC-PapersOnLine*, 51(11), 1371-1378. o.
- Dr. Nagy István interjú. Elérhető: <https://drnagyistvan.hu/az-elelmiszeripar-strategiai-agazat/>
- Egri, I. (2019): Az ipar 4.0 hatása az élelmiszergazdaságra. *Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok*, 14(3), 91-101. o. Elérhető: <https://core.ac.uk/download/pdf/287229887.pdf>
- ITM (2020): A munkaügyi ellenőrzés tapasztalatai (2020. január 1. – június 30.). Elérhető: http://www.ommf.gov.hu/index.php?akt_menu=172&hir_reszlet=764
- Kovács, G. (2010): A mezőgazdasági szektor nemzetgazdasági jelentősége. *GAZDÁLKODÁS*, 54(5), 466-478. o.
- Központi Statisztikai Hivatal: A foglalkoztatottak száma nemzetgazdasági ágak, ágazatok szerint, nemenként. Elérhető: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qlf005a.html?down=2472
- Központi Statisztikai Hivatal: Általános gazdasági mutatók. Elérhető: <https://www.ksh.hu/docs/hun/modsz/modsz31.html>
- Központi Statisztikai Hivatal: A kiskereskedelmi forgalom többéves növekedését törte meg áprilisban a koronavírus okozta járvány gazdaságba begyűrűző hatása. Elérhető: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/kiskereskedelmi-forgalom/index.html>
- Központi Statisztikai Hivatal (2019): Helyzetkép a mezőgazdaságról. Elérhető: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mezo/2019/index.html#alacsonyamunkaertermelkenysgazagrriumban>
- Kürthy, Gy., Radócné Kocsis, T. (2016): Az élelmiszeripar helyzete az Európai Unióban és Magyarországon. In: *A magyarországi élelmiszeripar helyzete és jövőképe (2016)*. 33-47. o. Elérhető: http://repo.aki.gov.hu/2492/1/2016_T_03_Elip_penzugy_web_pass_2016.pdf
- Magyarország Digitális Agrár Stratégiája 2019-2022. Elérhető: <https://digitalisjoletprogram.hu/files/24/2e/242e263bd2b441f6f30cf400e06e1e4a.pdf>
- Morvai, R., Szegedi, Z. (2015): Erőviszonyok az élelmiszeripar ellátási láncában. *Vezetéstudomány*, 46(2), 2-14. o.

- Portfolio (2021): Elérhető: https://www.portfolio.hu/gazdasag/20210111/radikalis-kormanydontest-hirdetett-ki-orban-viktor-az-egesz-videki-magyarorszagot-erinti-464878?fbclid=IwAR0HdT9X_gEkzm8aUC2zZEY9eE4Sb6uzjvr02rxrlPeotyLeDjA4XtRiD9g
- Savanya P. (2013): Agribusiness modellek a fejlődő és fejlett országokban Hálózatok és klaszter alapú fejlődés In: Lukovics, M., Savanya, P. (2013) szerk.: Új hangsúlyok a területi fejlődésben. JATEPress, Szeged, 131-153. o.
- Tóth, O., Garay, R. (2012): Stratégiai ágazat-e az élelmiszer-gazdaság? (Műhelyvita-összegzés). GAZDÁLKODÁS, 56(2), 146-161. o.